

Izveštaj s Međunarodnog proljetnog foruma (16.-18. lipanj 2021.)

INTERNATIONAL SPRING FORUM
16TH - 18TH JUNE 2021 ONLINE OPEN DISCUSSIONS:

- 1. LIVING IN THE DIVIDED EUROPE BEFORE 1989** (16TH JUNE, 4 PM)
- 2. DEMOCRATIC REVOLUTIONS 1989** (16TH JUNE, 6 PM)
- 3. LIVING IN TRANSITION** (17TH JUNE, 4 PM)
- 4. LEGACY OF DEMOCRATIC REVOLUTIONS 1989** (17TH JUNE, 6 PM)
- 5. FUTURE OF EUROPE** (18TH JUNE, 4 PM)

Reshaping the Image of
Democratic Revolutions 1989:
European contemporary Perspectives
and forgotten Lessons from the Past

Međunarodni proljetni forum u obliku serije od pet virtualnih tribina posvećenih demokratskim revolucijama 1989. i njihovom nasljeđu jedna je od aktivnosti u sklopu projekta „Preoblikovanje predstave o demokratskim revolucijama 1989.: Europske suvremene perspektive i zaboravljene lekcije iz prošlosti“. Projekt sufinanciran od Europske unije u sklopu programa “Europa za građane” koordinira *Documenta* – Centar za suočavanje s prošlošću (Hrvatska) u suradnji sa sljedećim partnerima: BLOCKFREI – Verein für Kultur und Kommunikation (Austrija), Aarhus Universitet (Danska), Tartu Ülikool (Estonija), United Societies of Balkans (Grčka), HIPMONT (Crna Gora), European Network Remembrance and Solidarity (Poljska) i CRIDL (Rumunjska).

Reshaping the Image of
Democratic Revolutions 1989:
European contemporary Perspectives
and forgotten Lessons from the Past

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

Tribina 1: "Život u podijeljenoj Europi prije 1989."

Međunarodni proljetni forum otvoren je u srijedu (16. lipnja), tribinom po naslovom "Život u podijeljenoj Europi prije 1989. godine". Okupljenim sudionicima na početku se obratio Dr. Boris Stamenić, koordinator programskog područja „Kultura sjećanja“ u Documenti i organizator International Spring Foruma, iskazavši zadovoljstvo održavanjem Foruma, ukratko predstavivši projekt i njegove aktivnosti. Govoreći o demokratskim revolucijama 1989., Stamenić je istaknuo postojanje značajnih razlika među pojedinim zemljama srednje i istočne Europe u drugoj polovici osamdesetih te na utjecaj tih razlika na kasniji tijek demokratskih promjena. Uvodno obraćanje zaključeno je s nadom da će prikupljeni materijal tijekom Foruma pružiti dobru osnovicu za kratki film o demokratskim revolucijama 1989., kao jedan od predviđenih rezultata projekta te kako će se predviđene projektne aktivnosti u sljedećim mjesecima moći neometano nastaviti.

U nastavku sudionici su razgovarali o vlastitim iskustvima putovanja te o mogućnostima internacionalne mobilnosti za građane njihovih zemalja tijekom osamdesetih godina prošlog stoljeća. Pokušalo se sagledati zajedničko europsko iskustvo življenja u podijeljenoj Europi prije 1989. godine, uz sličnosti i različitosti života u tzv. "zapadnom i istočnom bloku" te uz sagledavanje pitanja na koji način su se stvari mijenjale nakon 1989. godine.

Sudionicima se prva obratila Helga Neumayer iz Austrije podijelivši svoje iskustvo odrastanja u malom gradiću u Austriji tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Ispričala je da je odrastala u radničkoj obitelji koja je gajila snažne simpatije prema komunizmu, te da je s roditeljima posjetila nekoliko zemalja koje su u to vrijeme bile pod vlašću komunističkih partija, poput Čehoslovačke, Mađarske i Jugoslavije. Gospođa Neumayer je posebno istaknula putovanje u Mađarsku gdje je uočila kako ljudi žive na vrlo sličan način kao i njezina obitelj u Austriji. Istaknula je i vlastito iskustvo odrastanja u komunističkoj, nereligioznoj obitelji koja je živjela u malom mjestu. Gospođa Neumayer je navela da se često osjećala kao manjina u odnosu na ostalo stanovništvo u jednoj kapitalističkoj i katoličkoj zemlji kao što je bila Austrija. Pored značenja svjetonazorskih identiteta, izdvojila je također i jezik kao važan aspekt iskustva i

života u tom periodu. Helga Neumayer je u školi učila engleski jezik koji je većini ljudi u država iza „željezne zavjese“ tada bio nepoznat. Ljudi su uglavnom govorili i učili druge jezike te je sporazumijevanje tijekom putovanja bilo prilično teško.

Na iskustvo Helene Neumayer nadovezala se Diana Todorova, rođena u Bugarskoj 1991. godine čije iskustvo 1989. proizlazi iz priča i sjećanja njezine bake za koju je taj period bio je vrlo važan, a iskustvo njezinih putovanja najviše se očitovalo kroz odlaske u Moskvu. Gospođa Todorova je istaknula kako je period 1989. relevantna i za današnju društvo uz isticanje zbirke eseja Georgija Gospodinova "Invisible Crises", kao primjera literarnog propitivanja ovih tema.

Okupljenima se također obratila Vojsava Kumbulla, nastavnica povijesti iz Albanije. Gospođa Kumbulla je rođena 1975. godine u blizini granice s Grčkom, a pad komunizma 1992. godine dočekala je kao šesnaestogodišnjakinja. Ispričala je kako se osamdesetih godina u školama učilo uglavnom o komunizmu i diktatorima. Njezin brat je pokušao napustiti Albaniju što je prouzročilo velike strahove u obitelji koja nije znala što će biti s njim, ali ni što će se njima dogoditi. Odlazak iz države smatrao se neprijateljski činom, a tadašnji komunistički režim pokušao je zatvoriti granice i spriječiti nekontroliranu mobilnost građana, pažljivo prateći njihovo kretanje. Gospođa Kumbulla se prisjetila kako se njen brat vratio iz Grčke nakon dva dana s bocom vode koja je dobila posebno mjesto u kuhinji. Gospođa Kumbulla je također istaknula kako nema saznanja o situaciju u drugim zemljama tijekom tog perioda jer je uglavnom bilo pravilo, a ne iznimka, da se ne zna ni što se događa u Albaniji. Također, gospođa Kumbulla je istaknula kako danas u Albaniji postoje projekti koji uče mlade o razdoblju komunizma te se u sklopu njih organiziraju studentska putovanja po gradovima i mjestima gdje se uči o kulturi sjećanja i suočavanja s prošlošću; posebice na mjestima nekadašnjih koncentracijskih logora. Na kraju, gospođa Kumbulla je zaključila kako je albanski diktator Enver Hoxha bio izuzetno moćna politička figura čiji režim je obilježila represija i veliki broj zatvora u odnosu na broj stanovnika.

Na Kumbullino izlaganje nadovezao se Sorin Focsianu iz Rumunjske, uz duhovitu opasku kako su mnogi rumunjski turisti koji su nakon 1989. godine posjetili Paris ostali iznenađeni da Eiffelov

toranj nema na sebi golemi termometar, s obzirom da je mala replika tornja s termometrom nekoć predstavljala popularan suvenir koji su rijetki sretnici donosili svojim poznicima na povratku iz francuske metropole, a ovi ih pak s ponosom isticali u svojim kućama. Govoreći o suvremenom suočavanju s prošlošću u Rumunjskoj, gospodin Focsianu je naglasio kako mladi više nisu zainteresirani za teme vezane uz period komunizma. Istaknuo je kako je devedesetih i početkom dvijetisućitih postojala javna rasprava o razdoblju komunizma i revolucije, ali da zadnjih desetak godina javnog interesa za te teme više nema. Upozorio je na važnost motiviranja mladih za takve teme uz specifičnost Rumunjske koja je imala i fašistički i komunistički teror čije posljedice se i danas osjete. Gospodin Focsianu je zaključio kako se temama komunizma danas bave uglavnom desni i klerikalni krugovi društva, dok se periodom fašizma bavi isključivo ljevica. Prihvatio je iznesenu opasku da se situacija može opisati kao nadmetanje društvenih odnosno političkih skupina u isticanju „svojih“ žrtava (*competing victimhood*).

Prvi panel Međunarodnog proljetnog foruma završio je razgovorom Borisa Stamenića i Vesne Teršelič, voditeljice *Documente*. Gospođa Teršelič je odrasla u socijalističkoj Jugoslaviji, koju se često opisuje kao „zemlju između istoka i zapada“, te je razgovor s njom pružio uvid u mogućnosti putovanja za građane te zemlje. Gospođa Teršelič je ispričala kako se tijekom liberalizacije granica i otvaranja istih za radnike ("gasterbajtere") sredinom šezdesetih godina, liberalizirala i mogućnost turističkih posjeta inozemstvu. S obzirom da su šezdesete bile godine društvene liberalizacije i povećanja životnog standarda, mnogo je ljudi odlazilo u susjedne zemlje kupovati stvari do kojih je bilo teško doći u Jugoslaviji, poput traperica po koje su mnogi išli u Trst. Gospođa Teršelič je ispričala kako je većinu republika tadašnje Jugoslavije posjetila putujući vlakom ili stopirajući. Tijekom studiranja krenula je u samostalna inozemna putovanja Europom, no ljubav prema planinarenju motivirala ju je u višekratnim obilascima planina u vrljetima Crne Gore, Kosova i Makedonije. U drugoj polovici osamdesetih godina uspostavila je suradnju s ekološkim i društvenim aktivistima u Beču, Budimpešti i Pragu te je kroz druženja s

njima pratila burne društvene i političke promjene u srednjoj i istočnoj Europi koncem osamdesetih godina.

Tribina 2: “Demokratske revolucije 1989.”

Druga tribina pod naslovom “Demokratske revolucije 1989.” godine posvećena je događajima u Rumunjskoj, zemlji u kojoj su promjene koncem osamdesetih bile naročito dramatične. Dr. Gruia Badescu, Domnica Macri i Sorin Ghimici prisjetili su se događaja u Bukureštu koncem 1989. godine, te sudionicima približili i manje poznatu dramu slamanja studentskih protesta u proljeće 1990. godine. U uvodnim riječima, moderator tribine Dr. Gruia Badescu, istraživač sa Sveučilišta u Konstanzu, ukratko je predstavio sličnosti i razlike među demokratskih revolucijama, koje su se dogodile u šest zemalja srednje i istočne Europe 1989. godine. Badescu je istaknuo kako su demokratske promjene u pojedinim zemljama prošle bez nasilja, dok je svrgavanje Ceaușescuvog režima u Rumunjskoj bilo obilježeno nasilnim odgovorom vladajućih struktura prema prosvjednicima.

Badescu se posebno dotaknuo političke simbolike rudara, nekada važnog simbola komunističkog režima i njihove uloge u prosvjedima. U kolovozu 1977. godine prosvjed rudara u dolini Jiu prerastao je u najmasovniji javni iskaz nezadovoljstva u povijesti komunističke Rumunjske, ne računajući događaje iz druge polovice 1989. godine. No rudari iz doline Jiu imali su istaknutu ulogu i u prvim mjesecima nakon svrgavanja Causescua s vlasti. U lipnju 1990. godine, oko 10.000 rudara i industrijskih radnika iz doline Jiu stigli su na poziv vlade u Bukurešt kako bi pomogli u slamanju protuvladinih demonstracija i gušenju opozicije tadašnjoj vladi.

S okupljenim sudionicima tribine svoja iskustva podijelila je svjedokinja i sudionica prosvjeda u Rumunjskoj 1989. godine, Domnica Macri. U uvodnim riječima, gospođa Macri je objasnila kako je osamdesetih godina bila tinejdžerica, bijesna na režim, nepravdu i generalnu situaciju u zemlji. Posebno je naglasila period tijekom osamdesetih kao naročito traumatičan jer se živjelo

uz nestašice hrane, kada su pojedine osnovne namjernice poput mesa, sira i mlijeka duže vrijeme bile nedostupne. Također, istaknula je tešku zimu na prijelazu s 1986. na 1987. kada zbog nedostatka plina nije bilo adekvatnog grijanja. Kako reče gospođa Macri, preživljavalo se pomoću poznanstava s ljudima koji su živjeli na selu te koji su uspješno skrivali proizvedenu hranu. Domnica Macri je u tom periodu bila tinejdžerica koja je unatoč situaciji pokušala živjeti normalno slušajući nedozvoljenu glazbu s muzičkih ploča i družeći se s prijateljima.

Drugi sudionik tribine, Sorin Ghimici, bio je izravan sudionik okupljanja i prosvjeda započetih na glavnom trgu u Bukureštu koji su pokrenuli promjenu režima. Ghimici je koncem 1989. imao 36 godina te je iz vlastite perspektive opisao početak prosvjeda naglasivši kako su u sredini bili smješteni mladi, najbuntovnije sudionici demonstracija, dok se oko njih širio krug starijih ljudi. Posebno je zapamtio mlade koji su išli po kućama, tvornicama, institucijama te pozivali ljude da im se priključe uz slogan "Obranimo revoluciju!"

Domnica Macri nadovezala se te istaknula važnost demokratskih promjena u Poljskoj tijekom osamdesetih, što je iz njezine, tada tinejdžerske perspektive izgledalo pomalo romantičarski u duhu zajedništva. Za nju, ti ljudi su bili apsolutni heroji. Osim navedenih sudionika, diskusiji se priključila i Ioana Brunet koja je u tom periodu imala 5 godina. Brunet se sjeća kako je osjećala da se događa nešto loše, nešto veliko, ali kao malo dijete nije razumjela kontekst. Posebno je istaknula kako vjeruje kako je u tim trenucima svakom tinejdžeru, svakom studentu i mladom čovjeku bilo mjesto na demonstracijama.

Tribina je nastavljena uz zanimljive opaske sudionika, nadovezivanje i komplementarnu usporedbu različitih demokratskih revolucija 1989. godine. Tribina je zaključena porukom o važnosti prava na slobodu govora, koje se danas mnogima čini samorazumljivo, a ne tako davno predstavljalo je sanjani luksuz.

Tribina 3: “Život u tranziciji”

Treća tribina pod nazivom “Život u tranziciji” ponudila je dvije, po mnogo toga različite perspektive. Profesor Peeter Torop sa Sveučilišta u Tartuu, sudionicima je predstavio tranziciju u Estoniji u kontekstu komparativnih studija političkog mentaliteta te ukazao na značajnu promjenu u posljednja dva desetljeća. Prema teoriji kulturnog šoka, primijenjenoj na događaje i kontekst 1989. godine u Estoniji, koncem osamdesetih godina došlo je to faze entuzijazma koja je već u prvoj polovici 1990-ih godina zamijenjena fazom dezorijentacije zbog nove situacije, nove ideologije i njezinih implikacija na društvo, novog ekonomskog sustava te nove reprezentacije i shvaćanja društva. Torop je naglasio kako je prijelaz iz jedne faze u drugu, kolektivno dugotrajan, spor i težak proces, dok možemo govoriti o bržem i jednostavnije individualnom procesu. Na kraju, dolazi do faze razumijevanja situacije i nove realnosti.

Profesor Torop se prisjetio perioda kada je u Estoniji vladala nestašica hrane, nije bilo grijanja i situacija je bila vrlo kritična. Ubrzo nakon promijene ekonomsko-političkog režima došlo je do privatizacije, "pranja novca" i krize te svojevrsnog "otriježnjenja" odnosno shvaćanja da su očekivanja o naglom porastu općeg standarda bila pogrešna. Tijekom godina, mentalno stanje društva se mijenjalo što je profesor Torop prikazao kroz promjene u zastupljenosti određenih vrijednosti među stavovima ispitanika (vrijednosti preživljavanja vs. vrijednosti samo-realizacije) (*survival values vs. self-expression values*). Na kraju, otvorila se rasprava o pitanju možemo li govoriti o "skandinavizaciji" estonskog društva te njezinim eventualnim posljedicama. Prema Peeteru Toropu, najznačajniji iskorak dogodio se u poboljšanju političke kulture što je posebno važno zbog globalnog vala primitivizacije politike i njenih sudionika.

S druge strane, Dr. Lana Mayer sa Sveučilišta u Osijeku predstavila se kroz vrlo osobnu priču o odrastanju u izbjeglištvu u Njemačkoj, povratku u Hrvatsku te preispitivanju identiteta uslijed

dva prisilna odlaska iz životne sredine u kojoj je odrastala. Nakon izbijanja rata u Hrvatskoj 1991. godine, Lana Mayer je s obitelji odselila u Njemačku gdje je živjela 6 godina. Istaknula je kako rat u prvoj polovici devedesetih predstavlja važnu prijelomnicu za mnoge stanovnike Hrvatske te da mnogi ljudi vlastiti život dijele na razdoblja prije i nakon rata. Gospođa Mayer je napomenula kako je kao dijete imala pozitivno iskustvo izbjeglištva, no zbog tadašnje migracijske politike njemačkih vlasti, Mayer se s obitelji nakon rata morala vratiti u Vukovar. Nakon povratka doživjela je drugi "kulturni šok", postavljajući si pitanja "gdje ja pripadam?", "želim li se vratiti?" i slično. Mayer je na kraju odlučila ostati i ponovno učiti hrvatski jezik te u konačnici postati profesorica koja uči mlade o temama tranzicije, prisilnih migracija, integraciji, različitosti i multikulturalizmu.

Nakon prezentacija otvorila se zanimljiva rasprava gdje su sudionici iznijeli svoja stajališta o pitanju je li tranzicija završila. Lana Mayer je istaknula kako, prema njoj, tranzicija još nije gotova posebice u mentalnom sklopu ljudi uz naznaku kako se "stalno nešto događa" što se može pripisati promjenama tijekom tranzicije. Boris Stamenić se s druge strane nadovezao s mišlju kako je tranzicija u političkom smislu završena pošto možemo govoriti o demokratskim izborima, slobodnom tržištu i slično, no da je za razumijevanje društvenih i političkih promjena nakon 1989. prikladnije koristiti pojam transformacije.

Na kraju, profesor Torop je naglasio kako je tranzicija, podjednako kao i godine netom prije i nakon nje, od izuzetne važnosti za nasljeđe i za kolektivnu memoriju društva. Taj period kod određenih ljudi pobudi traumu, a kod drugih nostalgiju. U konačnici, završava Torop, važno je kreirati okvir i jezik za daljnji dijalog o ovim pitanjima.

Tribina 4: “Nasljeđe demokratskih revolucija”

Četvrta tribina pod naslovom “Nasljeđe demokratskih revolucija” ponudila je prostor zanimljivim govornicima iz Poljske, Njemačke i Mađarske. Yolanta Grygorczyk, Elżbieta Moczarska, Dr. Burkhard Olschowsky i Dr. Gabor Danyi u razgovoru s Dr. Annemarie Franke iz Instituta Europska mreža sjećanja i solidarnosti (ENRS) prisjetili gdje su bili u jesen 1989. godine. U uvodnim riječima, Dr. Annemarie Franke postavila je pitanje predstavljaju li demokratske revolucije tek povijesni događaj ili one imaju važnost i atraktivnost i za suvremene političke i društvene aktere te mogu li navedeni događaji i učenje o opozicijskim pokretima iz osamdesetih godina predstavljati inspiraciju za suvremene pokrete? Prvi dio tribine pružio je priliku uvažanim govornicima da predstave svoje iskustvo demokratskih revolucija kao i razmišljanja o važnosti tih događaja. Kontekstualizacija navedenih događaja od strane sugovornika ukazala je na važnost generacijske pripadnosti kao i obiteljskog utjecaja na tumačenje prošlih događaja.

Yolanta Grygorczyk ispričala je iznimno zanimljivu obiteljsku priču o svojim roditeljima kojima je Drugi svjetski rat snažno promijenio život. Njezin otac, koji je u vrijeme izbijanja rata bio mladi pravnik, u London je stigao kao izbjeglica tijekom Drugog svjetskog rata. Njenu majku, tada četrnaestogodišnjakinju, sovjetska armija deportirala je u Sibir gdje je provela tri godina. Nakon završetka rata nekoliko godina živjela je u Libanonu te potom preselila u London gdje je upoznala svojeg budućeg supruga. Yolanta Grygorczyk rođena je u Londonu. Za njene roditelje, poljski identitet je imao značajnu ulogu te je kao dijete vikendom pohađala poljsku školu. U Londonu je studirala srednjevjekovnu arheologiju. Tijekom osamdesetih godina 20. stoljeća otišla je u Poljsku s istraživačkom stipendijom, a kasnije se zaposlila na Sveučilištu u Varšavi. Gospođa Grygorczyk se prisjetila kako su koncem osamdesetih ona i suprug razmišljali o preseljenju u London. No, nadolazeća promjena koja se već osjećala, nagnala ih je da ostanu u

Poljskoj. Slijedom toga, demokratske promjene i formiranje prve višestranačke vlade 1989. godine dočekala je u Varšavi. Za nju osobno 1989. je posebna godina koju povezuje sa svojim roditeljima i gubitkom s kojim su oni bili suočeni zbog izbijanja Drugog svjetskog rata. Demokratske promjene shvatila je kao simboličnu restauraciju izgubljenog svijeta svojih roditelja. Otvaranje novih poslovnih prilika nakon 1989. nagnale su je da ostane u Poljskoj i napravi zaokret od sveučilišne karijere prema karijeri poslovne prevoditeljice. Naglasila je da tijekom angažmana u privatizaciji mnogih poljskih kompanija u devedesetim godinama 20. stoljeća, ona nije bila samo jezična prevoditeljica već i prevoditeljica koncepta tržišne ekonomije koji mnogi u Poljskoj tada nisu razumjeli.

Vrlo zanimljivu priču o sebi i svojoj obitelji ispričala je i Elżbieta Moczarska, rođena u Varšavi. Njeni roditelji su Drugi svjetski rat proveli u Poljskoj, djelujući u pokretu otpora (*Armia Krajowa*). No, po dolasku komunista na vlast, roditelji su joj uhapšeni i osuđeni na višegodišnju robiju. Majka joj je provela u zatvoru šest godina, a otac čak jedanaest godina. U procesu 1956. godine oboje su rehabilitirani, a nedugo potom dobili su i dijete. Gospođa Moczarska kaže da je imala dobro djetinjstvo. Njen otac Kazimir Moczarski postao je poznat široj javnosti nakon objavljivanja njegovih sjećanja na razgovore s Jürgenom Stroopom, zloglasnim zapovjednikom njemačkih trupa koje su slomile Varšavski ustanak 1943. godine, a s kojim je Moczarski bio prisiljen dijeliti ćeliju tijekom nekoliko mjeseci 1949. godine.

Elżbieta Moczarska studirala je poljsku književnost na Sveučilištu u Varšavi. Demokratske promjene 1989. zatekle su je u Londonu, u koji se preselila četiri godine ranije te se odlučila na povratak u Poljsku. Sebe smatra akterom transformacije poljskog društva. 2014. godine osnovala je zakladu 'Kazimierz and Zofia Moczarscy Foundation', nazvanu po njenim roditeljima, s ciljem podrške inicijativama i organizacijama koje promiču povijesno i društvenog obrazovanje mladih i odraslih. Naglašava da ovakve stvari ne bi bile moguće bez demokratskih promjena 1989. godine koje su omogućile slobodu govora, okupljanja i javnog djelovanja.

Nakon izlaganja gospođe Moczarski, svoja sjećanja na demokratsku revoluciju 1989. iznio je Burkhard Olschowsky, znanstveni suradnik njemačkog Saveznog instituta za kultura i povijest

Nijemaca u Istočnoj Europi (BKGE). Gospodin Olschowsky rođen je u Istočnom Berlinu 1969. godine. U studenom 1988. godine, dobio je poziv za odsluženje vojnog roka u vojsci Istočne Njemačke, koji je, kako je rekao, jako želio izbjeći. Odbijalo ga je ponašanje u vojsci i ponižavanje mladića koji su bili prisiljeni služiti vojni rok. Prisjetio se kako su vijesti o previranjima u Istočnoj Njemačkoj u jesen 1989. godine izazvale izvanredno stanje u vojarni. Gospodin Olshowsky je ispričao kako im je zapovjednik naredio posebne pripreme „za obranu od imperijalističkog zauzimanja zemlje”. On i drugi ročnici bojali su se da će im biti naređeno razbijanje masovnih uličnih demonstracija, do čega ipak nije došlo.

Informaciju o „padu Berlinskog zida” 9. studenog saznao je tek dan kasnije, kada se zatekao na dopustu iz vojarnje. Čim je saznao da je granica u Berlinu otvorena, otišao je posjetiti prijatelja u Zapadni Berlin. Sjeća se da je bio preplavljen emocijama gledajući ljude kako slave te da su sjećanja na te dane i danas vrlo živa, kao da se sve to dogodilo prošli tjedan, a ne prije više od trideset godina. Nekoliko dana kasnije morao se s dopusta vratiti u vojarnu što mu je bilo izuzetno teško. Projekcija opasnosti i neprijatelja urušila se preko noći i mnogi časnici bili su potpuno dezorijentirani. Pravili su se da zadaci trebaju biti nastavljeni kao da se ništa nije dogodilo, iako je mnogo toga nakon navedenih promjena potpuno izgubilo svrhu.

Posljednji od govornika publici se predstavio Gábor Danyi, istraživač u području komparativne književnosti s fokusom na opozicijske publikacije nastale u Mađarskoj tijekom Hladnog rata. Tijekom demokratskih revolucija 1989. godine Gábor je imao pet godina i živio je s obitelji u Budimpešti. Prisjetio se kako su se on i djevojčica iz susjedstva veselili kada su čuli da se u Rumunjskoj dogodio prevrat te da je Ceausescu mrtav jer su iz razgovora odraslih saznali da je on loš čovjek. Prisjetio se kada je objavljena informacija da je granica Mađarske i Rumunjske otvorena te da je njegov otac sljedećeg dana napunio automobil hranom i potrepštinama i otišao posjetiti prijatelje u Rumunjskoj.

U nastavku otvorio se prostor za komentare i izlaganje drugih sudionika te za diskusiju među panelistima. Jedan od zanimljivih završnih komentara bio je da su preispitivanje nasljeđa demokratskih revolucija i tranzicije još uvijek relativno rubne teme. Kako je rekao jedan od

sudionika, još uvijek se prvenstveno bavimo pitanjem naslijeđa komunizma, a ne demokratskih revolucija i tranzicije.

Tribina 5: “Budućnost Europe”

Petak, 18. lipnja bio je treći ujedno i posljednji dan Međunarodnog proljetnog foruma. Završna tribina pod naslovom “Budućnost Europe” ponudila je priliku za sumiranje dojmova te za razgovor o suvremenim i budućim izazovima za europska društva. Na početku završne tribine, okupljenima se obratila Jana Dolečki ispred partnerske organizacije BLOCKFREI – Verein für Kultur und Kommunikation iz Austrije. Dolečki je postavila važna pitanja o posljedicama demokratskih revolucija 1989. godine na živote danas uz grafički prikaz statistike istraživanja o očekivanjima i standardu života pojedinih zemalja istočnog bloka nakon 1991. godine. Posebno zanimljiva informacija odnosila se na nezadovoljstvo društva s demokracijom koja u svojih 30 godina nije ostvarila sva očekivanja. Nadalje, sudionici su dobrovoljno podijelili svoja sjećanja i iskustva iz perioda demokratskih promjena 1989. godine. Gospođa Dolečki navela je primjer prekograničnih odlazaka na skijanje kada je dolazilo do liberalizacije granica i generalno češćih odlazaka u druge države. Boris Stamenić se nadovezao istaknuvši kako je pitanje o suvremenim posljedicama demokratskih revolucija 1989. i kompleksno i zanimljivo. Mogući odgovori temelje se na barem dvije različite perspektive odnosno odgovora na pitanje što sve obuhvaća pojam demokratskih revolucija. Da li govorimo samo o zemljama srednje i istočne Europe u kojima je došlo do smjene vlasti 1989. godine ili generalno o svim zemljama nekadašnje komunističke Europe u kojima je došlo do uspostave višestranačja u razdoblju od 1989. do 1991. godine.

Sudionica Eva Kovač opisala je svoje iskustvo iz perioda nakon demokratskih revolucija naglasivši kako se u godinama nakon demokratskih promjena osjetila atmosfera kraja komunizma, kompletne promjene ekonomskog sistema i ideoloških postavki. Okupljenima se također obratio Besnik Emini iz Sjeverne Makedonije koji je ispričao vlastito iskustvo. Emini je u

tom periodu završavao osnovnu i upisivao srednju školu. Prema njegovom sjećanju, te godine bile su jako problematične jer je Sjeverna Makedonija tada bila dio Jugoslavije te se, u odnosu na praksu u ostatku Europe, događao suprotan proces od otvaranja i liberalizacije granica. Za razliku od prijašnjih generacija, istaknuo je Emini, oni nisu imali mogućnosti odlaska na maturalno putovanje. U tom periodu počele su pristizati prve izbjeglice zbog otpočetih ratova, a Emini se sjeća posebnih putovnica koje su služile za slučaj odlaska u nuždi. Emini zaključuje kako su promjene određenim društvima donijele napredak, a određeni pojedinci (pa čak i društva) su razočarana te vide sveukupno nazadovanje.

Svoje iskustvo podijelila je i Katarina Damčević, rođena 1988. godine, istaknuvši kako se njezini roditelji sjećaju tih godina kao razdoblja krize i depresije. Također, podijelila je zanimljivo iskustvo razgovora s kolegama iz Latvije koji su razočarani revolucijama iz tog perioda jer smatraju kako je SSSR imao potencijala i budućnost. Suočeni s naglim promjenama i neimaštinom, mnogi ljudi počeli su osjećati nostalgiju za razdobljem života prije 1989. godine. Nevena Janković pak ispričala je iskustvo svoje majke koja se zbog nepredvidivosti smjera promjena osjećala nesigurno i uplašeno. Nije znala što se događa, a gospođa Janković koja je tada imala osam godina kao i njezini vršnjaci nisu mogli razumjeti što se događa. Nevena Janković prisjetila se i pokušaja privrednih reformi u Jugoslaviji 1989. godine koje je zagovarao političar Ante Marković, posljednji predsjednik Saveznog izvršnog vijeća SFR Jugoslavije. Međutim, bila su to samo kratkotrajna rješenja koja nisu mogla spriječiti nadolazeći raspad države manifestiran u ratovima devedesetih.

Diskusija koja se razvila pokazala je različita iskustva perioda demokratskih promjena 1989./1990. godine s podjednako različitim implikacijama na kasniji razvoj europskih društava, kao i percepciju suvremenih događanja u Europi. Kako je istaknuto tijekom diskusije, suvremeni izazovi poput masovnih migracija i društvenih promjena uzrokovanih naglim tehnološkim razvojem u mnogim zemljama članicama pridonose jačanju sumnji u sposobnost Europske unije za pronalaženje adekvatnih odgovora te u mogućnost njenog pozicioniranja kao globalno relevantnog faktora stabilnosti. No unatoč svim problemima i izazovima, sudionici su izrazili

uvjerenje da Europa ima potencijal za daljnji napredak te izrazili dozu umjerenog optimizma o njezinoj budućnosti.

U završnom dijelu foruma, sudionici su, podijeljeni u dvije skupine, izrađivali razglednice iz budućnosti. One su na kreativan i duhovit način prikazivale viziju Europe. Na kraju, Boris Stamenić je zahvalio okupljenima na sudjelovanju u Međunarodnom proljetnom forumu, uz nadu da će se ovakvi i slični događaji ubuduće moći organizirati uživo, uz fizičku prisutnost međunarodnih sudionika.

Međunarodni proljetni forum druga je aktivnost u sklopu projekta „[Preoblikovanje predstave o demokratskim revolucijama 1989.: Europske suvremene perspektive i zaboravljene lekcije iz prošlosti](#)“, sufinanciranom od strane programa “Europa za građane”. Projekt nastoji podsjetiti građane Europe na demokratske revolucije 1989. – 1990. kao razdoblje mukotrpnih borbi za pluralističku demokraciju i miran suživot u Europi s ciljem ojačavanja suvremene posvećenosti europskih građana očuvanju demokratskog pluralizma i demokratskih institucija. Promicanjem transnacionalnog dijaloga europskih građana o 1989. godini i njezinim posljedicama, projekt unaprjeđuje znanje i podiže svijest građana o sličnostima europskih društava i na taj način doprinosi jačanju europskog identiteta.

Izveštaj pripremili:

Jurica Vitković

Diana Todorova

Boris Stamenić

**Reshaping the Image of
Democratic Revolutions 1989:**
European contemporary Perspectives
and forgotten Lessons from the Past

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

